

10/De lange adem van Laura
Thijs Bongers

De lange adem van Laura

De herontdekking van Samuel en Daniël de Lange

Mijn jeugd bracht ik door in Amsterdam-Zuid. Rond 1950 speelden kinderen veel op straat. Ik ook. Een lang verwachte diepblauwe autopod met dikke luchtbanden vergrootte mijn actieradius. Op een van mijn verkenningstochten kwam ik terecht op de Harmoniehof, zelfs toen al een oase van rust, de stadsgeluiden gedempt door weelderig groeiende klimop. Dit plein wordt doorsneden door de Daniël de Langestraat. De meisjesnaam van mijn moeder is De Lange en ik vroeg mijn ouders of deze meneer De Lange familie van ons was en waarom er een straat naar hem was genoemd. Ze legden uit dat Daniël mijn overgrootvader was, dat hij componeerde, koren dirigeerde en het Amsterdams conservatorium had opgericht. Hij was in 1918 overleden. Veel indruk maakte dit niet op mij. Het vermelden van de familiere-latie werkte op straat beslist minder statusverhogend dan mijn nieuwe autopod. Zelfs veel later, toen ik klassieke muziek echt op prijs begon te stellen, kon ik weinig met deze illustere voorouder. Gewoon omdat er nooit muziek van hem werd uitgevoerd. Daarin begint verandering te komen.

Tegenover mij zit iemand die daar al jaren hard voor heeft gewerkt, mijn achternicht, pianiste Laura de Lange.

Laura, kun je wat vertellen over het leven van de broers De Lange?

Ze kwamen uit een muzikaal nest. Hun vader Samuel de Lange sr. was organist, beiaardier, componist, muziekleraar en pianohandelaar in Rotterdam. Er bestaat daar nog steeds een pianofirma die luistert naar de naam Rijken&De Lange. Samuel en Daniël werden geboren in 1840 en '41. Op het behang van de kinderkamer stonden de openingsmaten van de Toccata van Bach, symbolisch voor de hoeveelheid muziek waarin ze van kleins af aan werden ondergedompeld. Samuel speelde piano en orgel, Daniël ook piano en iets later vooral cello. Vader Samuel organiseerde thuis kamermusiekavonden, vooral om zijn zoons mee te laten spelen en in het kader van hun brede muzikale ontwikkeling. Vóór hun tiende begonnen de broers al te componeren. Johannes Verhulst, leerling van Mendelssohn, hielp ze daarin op weg. Rond hun veertiende verhuisden ze naar Brussel, omdat daar tenminste een conser-

vatorium was. Ze kregen o.a. les van Servais, 'de Paganini van de cello' en woonden ook bij hem in huis. Hij nam de broers mee op zijn concertreizen, o.a. naar Wenen. Samuel begeleidde Servais en de broers traden ook samen op als cello/pianoduo. En toen ze zestien en zeventien waren toerden ze al met zijn tweeën door Oost-Europa.

Hadden ze daar veel succes?

Nou en of. Zoveel dat ze nog vóór hun twintigste een aanstelling kregen als hoofdvakdocent aan het conservatorium van Lemberg. Dat ligt tegenwoordig in Oekraïne. Die benoeming hadden ze te danken aan de directeur, Mikuli. Sterleerling van Chopin en specialist in het uitvoeren van muziek van zijn leermeester. Samuel heeft erg veel aan Mikuli's lessen gehad. Zo'n drie jaar later kwamen ze terug in Rotterdam en verdienen daar de kost als muziekleraar. Samuel kreeg razendsnel een grote reputatie als organist.

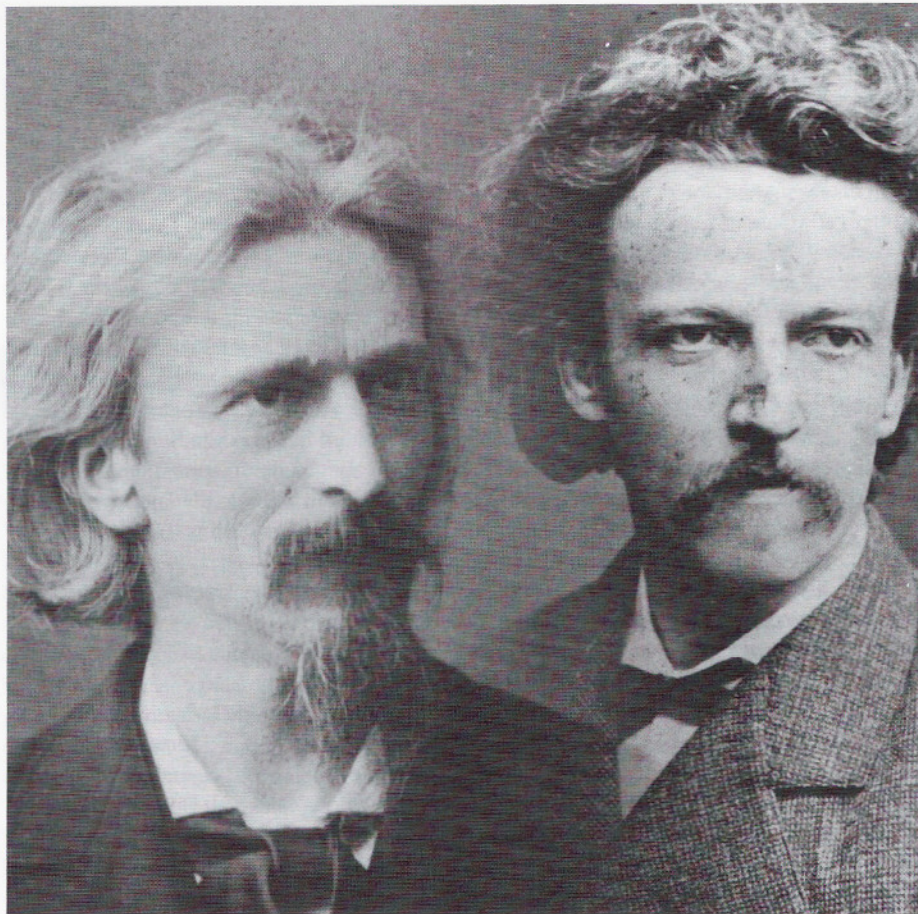
Zijn ze zo onafscheidelijk gebleven?

In 1863 houdt Daniël het voor gezien in Rotterdam. Na al zijn internationale ervaringen valt het muziekleven daar een beetje tegen. Hij verhuist naar Parijs en komt daar al gauw in de hoogste muzikale kringen. Hij is bevriend met Berlioz, Bizet en Saint-Saëns. Het de cellovirtuoso's uithangen begint hem tegen te staan. Koördirectie wordt voor hem steeds belangrijker. Hij maakt in Parijs kennis met oude muziek van mensen als Josquin en Palestrina, maar ook met moderne muziek van Wagner. Voor hem heeft hij grote bewondering. Door de Frans-Duitse oorlog moet hij zich weer in Nederland vestigen. Het wordt Amsterdam. Hij doet daar veel aan koördirectie, wordt ook recensent. En een waar je u tegen zegt vanwege zijn scherpe pen. Hij is ook medeoprichter van het Amsterdams conservatorium. Maar het beroemdst wordt hij, ook internationaal, door zijn a-capellakoor. Uniek door kwaliteit en repertoire. Met vergeten werk van Obrecht en Sweelinck veroverd hij Europa. Bruckner en G.B. Shaw zijn fans van hem.

En Samuel?

Die blijft nog zo'n tien jaar in Nederland. Hij breekt echt door als organist, ook internationaal. Op zijn dertigste kent hij alle orgelwerken van Bach uit zijn hoofd, ga daar maar aan staan. Brahms en Clara Schumann lopen met hem weg. Vanaf 1874

11/De lange adem van Laura

is hij de motor van het muziekleven in Basel. Na een kort intermezzo in Parijs doet hij hetzelfde in Keulen. Hij is een druk baasje, hij geeft les, geeft orgelrecitals in heel Europa, dirigeert koren en hij componeert ook nog veel tussen de bedrijven door. Een raadsel waar hij de tijd vandaan haalt. Anders dan zijn broer heeft hij een bloedhekel aan Wagner en programmatistische muziek en als het conservatorium in Keulen teveel die richting uitgaat verkast hij naar Den Haag. Zijn echte bloeiperiode beleeft hij in Stuttgart. Daar wordt hij uiteindelijk directeur van het conservatorium. Ze waarden hem daar enorm en dat komt ook door alle dingen die hij ernaast doet. Dirigeren, veel spelen en kamermuziekavonden organiseren bij hem thuis. En maar doorcomponeren. Ongelooflijk wat een energie.

Lijkt hun muziek erg op elkaar?

Samuel is blijven componeren in de Duitse traditie, hij schrijft in het begin à la Mendelssohn, daarna Brahms-achtig en later ook in de stijl van Reger. Die was trouwens een goede vriend van hem en heeft ook orgelmuziek aan hem opgedragen. Aan hun vriendschappen kan je zien in wat voor stijl ze componeerden. Samuel was ook nog bevriend met Bruch.

Daniël heeft veel minder muziek geschreven. Zijn muziek is wat minder vol en zwaar dan die van zijn broer. Zijn periode in Parijs heeft natuurlijk zijn sporen nagelaten. Hij schrijft verder

onder invloed van Wagner, maar ook van oude muziek, die hij zelf had afgestoft en uitgevoerd, van Obrecht en Sweelinck bijvoorbeeld. Wat me opvalt is dat hij niet echt een eenduidige stijlontwikkeling heeft doorgemaakt, maar in verschillende stijlen naast elkaar componeert. Zo schrijft hij in hetzelfde jaar zijn behoorlijk traditionele symfonie en zijn vooruitstrevende requiem, en dat ook nog eens voor a-capella koor en daar deden ze in die tijd niet aan. In zijn liederen van wat later hoor je meer Wagneriaanse harmonieën en melodielijnen. Het is jammer dat hij niet meer heeft geschreven. Hij had zoveel talenten dat dat er gewoon niet van gekomen is. Had hij maar een been gebroken of zo, dan hadden we nu kunnen horen hoe zijn stijl zich had uitgekristalliseerd.

Wanneer en hoe werd jouw interesse gewekt voor de gebroeders De Lange?

Er waren in mijn familie een paar vage anekdotes over twee broers De Lange, een organist Samuel en een cellist Daniël, mijn betovergrootvader dus. Maar uit niets bleek dat ze daar trots op waren. Verder bestond er tot voor kort in ons land een soort anti-chauvinisme: 'Wat er in Nederland aan muziek is geschreven is niet de moeite waard.' Dat is gelukkig aan het veranderen.

De cellist waarmee ik een duo vorm, Jascha Albracht, heeft mij gewezen op hun muziek. Zijn docent op het conservatorium

12/De lange adem van Laura

had op de radio een mooie cellosonate van ene De Lange gehoord en zei: 'Ga daar maar eens achteraan.' Jascha zei toen: 'Ook toevallig, ik speel samen met een pianiste die De Lange heet. Misschien weet zij meer.' In diezelfde tijd, dat was rond 1995, bracht Het Nederlands Kamerkoor een cd uit met het requiem van Daniël de Lange. Alles bij elkaar interessant genoeg om contact op te nemen met de uitgeverij Donemus. Ze stuurden me een voorlopige lijst met werken. Die is bij mij op een plank terechtgekomen en heeft daar zeven jaar gelegen.

Dus een dood spoor, zou je denken.

Nee, toch niet, want in 2002 studeerde ik af als pianiste. Toen kreeg ik wat meer ruimte. Ik speelde nog steeds veel met Jascha Albracht en samen vatten wij het plan op om de bladmuziek van die cellosonate van Samuel de Lange boven water te halen. We keken eens op die lijst en vroegen ons af waar al die composities gebleven waren. Samuel heeft namelijk een groot oeuvre nagelaten.

Nederland wordt overspoeld met afgestudeerde musici. Hadden jullie het idee dat je je kon profileren met het afstoffen van vergeten werk van Nederlandse componisten?

Nee, in het begin hebben we daar geen seconde aan gedacht. Pas jaren later hebben we bedacht dat we hiermee een streepje voor hebben. Eerst was het pure nieuwsgierigheid. 'Hoe zou die sonate van Samuel klinken?' Via internet was het intussen veel makkelijker geworden composities van de broers te achterhalen. Als echte 19e eeuwers waren zij zeer kosmopolitisch. Die cellosonate van Samuel hebben we uiteindelijk gevonden in een bibliotheek in Stuttgart. We waren allebei aangenaam verrast door de kwaliteit van de muziek. Om Samuels muziek te leren kennen hebben we zelfs vioolsonates getransponeerd voor cello. Ons enthousiasme groeide.

En zijn Jascha en jij toen zelf op het idee gekomen om een stichting op te richten?

Dat kwam door de Rotterdamse pianist Hans Oudenaarden. Ik had hem verteld van mijn familielatie en hoe opgetogen wij waren over de muziek. Hij zei: 'Als jullie echt iets met deze muziek willen, dan heb je geld nodig voor onderzoek en de productie van cd's. Je kan pas aan fondsenwerving gaan doen als je een stichting hebt opgericht.' Nou combineerde Hans Oudenaarden twee beroepen, pianist en notaris, dus dit paste heel erg in zijn straatje. Na veel voorwerk van Jascha en mij was het zover. Zomer 2005 was de Stichting Muzikale Nalatenschap Daniël de Lange & Samuel de Lange jr. een feit.

Hoe begin je in vredesnaam met fondsenwerving zonder ervaring? Je hebt waarschijnlijk wel eens gehoord van potjes, maar hoe vind je die en hoe krijg je ze open?

Ook daarin heeft Hans Oudenaarden ons de weg gewezen. Nu doen we het aanschrijven van fondsen veel professioneler, als ik terugkijk naar mijn eerste pogingen dan ben ik verbaasd dat de meeste instellingen meteen 'ja' zeiden. Zal wel iets te maken hebben met het element 'fris van de lever', of 'gewoon

proberen'. Onze begrotingen van nu zijn doortimmerd, die van toen waren naïef. Ik heb trouwens ook los van de stichting een beurs aangevraagd om onderzoek te kunnen doen. En nog gekregen ook.

Wat hebben jullie in eerste instantie met dat geld gedaan?

Wij vonden het noodzakelijk om in archieven te duiken in het buitenland. Zo zijn we een paar keer naar Zürich geweest. En Stuttgart niet te vergeten. We kwamen terug met een schat aan materiaal. In 2006 en 2007 is er veel geld gaan zitten in de twee cd's die we hebben opgenomen. De eerste hebben Jascha Albracht en ik volgespeeld met cello/pianomuziek van Samuel en de tweede bestaat uit liederen van Samuel en zijn broer Daniël. Ze worden gezongen door sopraan Ilse Eerens, bariton Wiard Witholt en ik neem weer de pianopartij voor mijn rekening.

Is er door anderen al onderzoek gedaan naar de broers De Lange?

Het bleek dat er toch best wel een paar musicologen zijn, die zich hebben beziggehouden met de De Lange's. Maar die werkten vaak nogal op een eilandje en de kranten stonden niet bepaald vol met hun bevindingen. De directeur van Het Nederlands Muziek Instituut, Frits Zwart, is bijvoorbeeld afgestudeerd op Samuel de Lange. Musicoloog Dick van Heuvel heeft zich voornamelijk beziggehouden met Daniël. Hij heeft ervoor gezorgd dat Daniëls symfonie opnieuw werd uitgegeven en op cd werd gezet op het Zweedse connaisseurslabel Sterling. Guido van Oorschot, tot voor kort hoofdredacteur van *Luister*, is afgestudeerd op Daniël de Lange en zijn wereldberoemde a-capella koor. Wijlen Jan Willem Terwen is gepromoveerd op Daniël de Lange en de gamelan muziek. Maar niemand heeft er ooit aan gedacht hun inspanningen te coördineren of onder één noemer te brengen. En daarvoor lijkt onze stichting ideaal.

Toekomstplannen van de stichting?

De programmeur van De Doelen heeft ons gevraagd met ideeën te komen voor een heuse De Lange dag in januari 2009. Wat wil je nog meer als stichting? Koor-, orgel- en kamermuziekconcerten in alle zalen, fantastisch! We zijn druk bezig met de programmering.

Naschrift: zoekend naar informatie viel mijn oog op de bezetting van Daniëls a-capellakoor in 1894. Tot mijn verbazing stond daar als sopraan vermeld Betsy Bonger, mijn oudtante. Kleine wereld.

Meer informatie: www.stichtingdelange.nl

Biografie auteur

Thijs Bonger is muzikerecensent van *BN/DeStem*, programmaker en presentator bij de *Concertzender*. Hij vervaardigt voor *Home Academy* componistenportretten als luisterboek. Tot nu toe verschenen in die reeks Tsjaikovski en Mendelssohn.